

Kérdések a módszertani munkáról

A nagyszámú hozzászólás azt mutatja, hogy *Szita Ferenc* valós problémákat vetett fel a módszertani munka helyzetét elemző cikkében (*Könyvtáros* 1980/12. szám). Az eddigi megnyilatkozásokból azonban az is kiderült, hogy a kérdés rendkívül szerteágazó, s nemcsak a helyzetmegítélésben térnek el a vélemények, hanem a módszertani munka tartalmát, szerepét illetően is. Magam úgy vélem, hogy ilyenformán a vita könnyen parttalanná válhat, s kamatoztatható tanulságok helyett párhuzamos monológok sorához vezethet. Ezt elkerülendő mindenekelőtt néhány alapkérdést kellene tisztázni.

Válságban van-e a módszertani munka?

Az eddigi hozzászólók többsége úgy vélte, igen, s a válság okát a közigazgatási rendszer átszervezéséből, az új szakfelügyeleti rendszerből, a régi lendület elapadásából, a fiatal módszertani munkatársak felkészületlenségéből, illetve mindezen tényezők együtthatásából vezette le.

Nem vitás, hogy ezekben a megállapításokban van igazság, de az e tünetcsoportra alapított diagnózis mégis pontatlan. Mindenekelőtt azért, mert azt sugallja, hogy a könyvtárügy leggyengébb láncszeme a módszertani munka, amely az elmúlt években még korábbi önmagához viszonyítva is veszített erejéből, s ez visszavetette a többi szakterületet is. Egyelőre nem állítom, csak kérdezem: nem lehet ezt az ok—okozati sort megfordítani? Nem arról van-e inkább szó, hogy a módszertani munkában mutatkozó gondok csak következményei, tükröződései egy általános problémakörnek?

Legtöbbször úgy látják, hogy a „tanácsosítás”, az intézmények helyi tanácsi kezelésbe adása volt a módszertani munka hőskora, egyben fénykora is. Am ne feledjük: hasonló jelzőkkel minősíthető a közművelődési könyvtárügy egésze is a hatvanas évek derekáig. Nem sokkal utána azonban már zavarok mutatkoztak (akkor azt hittük: átmenetiek), amelyeket az *Olvasó népért* mozgalommal reméltünk elhárítani. A társadalmi összefogásnak kétségtelenül volt eredménye, de az alapvető problémát megoldani nem tudta. Nevezetesen azt, hogy a tanácsi kezelésbe adás ugyan jelentős helyi erőforrásokat mozgósított, s ezek segítségével meggyorsult a közművelődési könyvtárak fejlődése, de ezt a lendületet nem támogatta — s főleg nem koordinálta — egy központi fejlesztési alap. Sőt, az előbb a gazdaságirányításban, később pedig a közigazgatásban bekövetkezett változások fokozatosan leépítették a még meglévőket is. Ilyenformán a központi akarat és elképzelés csak „irányelvek” formájában jelentkezhetett, a végrehajtás viszont a területenként rendkívül eltérő örökséggel és finansziális lehetőségekkel rendelkező tanácsokra bízott.

Egy évtizedes tapasztalat birtokában ma már egyértelműen megállapítható, hogy ez a folyamat kedvezőtlenül hatott a közművelődésre általában is, az erősen hierarchizált könyvtári szervezetre pedig különösen. Egyrészt azért, mert növelte a hálózaton belüli és a hálózatok közötti különbségeket — s ezzel megnehezítette az egységes eljárások, módszerek kialakítását, a csak láncszerűen kiépíthető szolgáltatások bevezetését —, másrészt azért, mert minden területen csökkentette a központi intenciók hatékonyságát. A helyzetet tovább bonyolította, hogy időközben megjelentek a többfunkciós intézmények (klubkönyvtár, általános művelődési központ), amelyek nehezen illeszthetők be a meglévő szervezeti formákba.

Ha az eddigiekhez hozzávesszük, hogy az elmúlt évtizedben — különböző okok eredőjeként — a felnőtt lakosság körében majdnem felére csökkent az olvasásra fordított idő, s ezért — mindenekelőtt ezért! — változatlan vagy éppen csökken a közművelődési könyvtárak forgalma is, akkor kirajzolódik előttünk egy olyan helyzet, amit — talán némi túlzással, de nem egészen indokolatlanul — *válságnak* nevezhetünk.

Vagyis meggyőződésem szerint az első kérdésre ez volna a pontos válasz:

amennyiben a közművelődési könyvtárak válságban vannak, akkor ennek részese a módszertani munka is. Nem oka tehát, hanem szenvedő alanya, és nem kizárólagos módon, hanem az állományalakító, feltáró, tájékoztató tevékenységgel közösen. Talán elég, ha utalok itt a „fruska”-vitára, amely a tájékoztató munka problémáit vetette fel, vagy emlékeztetek az olvasói létszám stagnálására, a forgalom csökkenésére, ami még általánosabb gondokat jelez. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a módszertani munkának nincsenek sajátlagos hibái, hiányosságai — de még mennyire vannak! —, csak azt állítom, hogy a problémák okai mélyebbre nyúlnak és terebélyesebbek, mint azt sokan gondolják.

Van-e módszertani munka általában?

Ez a kérdés — tudom — gyermeked, mégis fel kell tennem, mert mostani vitánk azt a látszatot kelti, hogy van. Mégpedig azzal, hogy összemossa a különböző szinteket és formákat. Nem válik világossá, hogy a válság, betegség, lemaradás — ki hogy titulálja — csak a járási könyvtárak módszertani tevékenységére vonatkozik-e vagy a megyeiekére is, csupán a tanácsi hálózatot érinti, vagy kiterjeszhető-e például az ipari szakkönyvtárakéra is (lásd *Bauer József* írását az áprilisi számban). Továbbá nem derül ki az sem, hogy az olyannyira összetett, tartalmában és formájában is rétegezett módszertani tevékenység mindenestül gyengélkedik-e, vagy csak egy némely ága kehes.

Visszakérdezéseimből bizonyára kitetszik, hogy én *különbözőnek* látom a helyzetet, s eltérőeknek vélem az okokat is, amelyek nehezítik a módszertani feladatok megoldását megyei és járási szinten vagy a körzeti könyvtáraknál, az egyéb hálózatokról (szakszervezeti, iskolai, műszaki stb.) nem is beszélve. Szűkíteni kellene tehát a kört, például — mint a kétségtelenül legtöbb kérdést felvetőre — a járási könyvtárak módszertani tevékenységére, és ezen belül is más-más megközelítésre volna szükség feladattípusonként. És itt ismét egy tisztázandó kérdés következik!

Miből áll a módszertani munka?

„A módszertani tevékenység lényege — állítja a ma is használatos főiskolai jegyzet —, hogy a könyvtári munka legjobb viteléhez módszereket, eljárási szabályokat keres.” Ezzel a válasszal meg is elégedhetnénk, ha nem tudnánk: napról napra nem ezzel foglalkozunk. Illetve, másként közelítve a kérdéshez: ha valóban ez a módszertani munka, akkor a Könyvtártudományi és Módszertani Központtól a járási könyvtárakig igen sok intézménynek adhatunk joggal egy-egy jeles bizonyítványt, a vitát pedig sürgősen lezárhatjuk. Annál is inkább, mivel az eddigi cikkek sem ezen a területen jelzik a bajt, hanem az *irányításban* és a *szakmai gondozásban*. Pontosabban az irányításnak abban a részében, amelyet a *fenntartók helyett* végzünk, a szakmai gondozásnak pedig abban a változatában, amelyikben a *könyvtáros helyett* dolgozunk.

A jelenlegi gyakorlatban tehát a módszertani tevékenység nagyobbik hányadát — még megyei szinten is — az átvállalt feladat teszi ki, olyan munka, amihez valóban nincs „jogosítványunk”. Vannak viszont hagyományaink, hiszen a kezdet kezdetén az összes községi intézmény a megyei könyvtárak fenntartásában működött, s így természetes volt, hogy minden ügyet a módszertani csoport intézett. A könyvtárak tanácsai kezelésbe adása azt a reményt keltette, hogy ez a „bedolgozó” szerep kör fokozatosan megszűnik, s helyette az *érdemi* módszertani tevékenység kerül előtérbe. Ez azonban csak részben valósult meg, mert mint kiderült, még a főfoglalkozású vezetővel működő községi könyvtárakban is gyakorta át kell vállalni a munkát — vagy a szakmai ismeretek hiánya vagy a gyakori személyi változások miatt. Ráadásul a kistéleplések könyvtáraiban a helyi tanácsok megszűnése következtében gyengült a fenntartói tevékenység, ami újabb feladatokat rótt a hálózati központokra.

Mit lehet ilyen körülmények között tenni? Úgy vélem, mindenképp be kell látunk, hogy ez természetes állapot. Az olyan rendszer esetében, melyben az egységek döntő többsége önmagában nem képes még az alapfunkciók folyamatos ellátására sem — ráadásul további fejlesztésük sem lehetséges, sőt tulajdonképpen nem is ésszerű —, szükségszerűen létezniük kell olyan központoknak, amelyek kiegészítő

tevékenységükkel megteremtik az alapegységek zavartalan működésének feltételeit. Olyan feladat ez, mint az iparban a tmk, azaz a tervszerű megelőző karbantartó tevékenység. *Nem látványos munka ugyan, de nélkülözhetetlen.*

Félreértés ne essék, nem azt állítom, hogy a módszertani munka csak ennyiből áll; azt azonban valóban állítom, hogy fontos eleme annak, és nem a szükséges rossz, amitől szabadulnunk kellene. Meg kell viszont szabadulnunk a rutinszerű eljárásoktól, azoktól a kisipari módszerektől, amelyek csak időleges eredményekhez vezetnek.

Mi a megoldás?

Megtagadnám magamat, ha az eddigi közhelyek után befejezésül valami eredeti gondolattal állnék elő. Meggyőződésem ugyanis, hogy a hetvenes években — éppen akkor tehát, amikor többek véleménye szerint „megbetegedett” a módszertani munka — kialakultak azok az eljárási módok, szisztémák, amelyek a megoldást jelentik, nevezetesen: a *körzetesítés* és a *központi ellátás*. Véleményem szerint ez az a két forma, amely — amellet, hogy közvetlen és gyakorlati segítséget ad az önmagukban fejlődésképtelen apró könyvtáraknak — magasabb szintre emelheti a módszertani munka egészét, ráadásul olyan fontos területeken, mint az állományalakítás, -gondozás, -nyilvántartás és -feltárás. Ebből következők: a módszertani munka sajátos válsága abban áll, hogy ismerjük ugyan a továbblépés irányát, módját, de pillanatnyilag — sőt, az az érzésünk, a következő években sem — nem tudunk mozdulni.

És itt vissza kell kanyarodnunk a már érintett kérdéshez, a helyi és a központi erőforrások viszonyához. A külföldi példák azt bizonyítják, hogy a csak központi vagy kizárólagosan helyi alapokkal szemben a kettő kombinálása a legcélszerűbb, mégpedig a fejlesztésben és a folyamatos működtetésben egyaránt. Ebben az esetben ugyanis az „irányelveknél” sokkal hatékonyabb „érvek” birtokába jut az irányítás. és olyan központi szolgáltatások kialakítására nyílik lehetőség, amelyek kisebb egységekben nem vagy csak nagyon gazdaságtalanul szervezhetők meg.

Nálunk a megyei tanácsok kivételével egyik fenntartó sem érdekelt abban, hogy könyvtára hálózati feladatokat is ellásson. Ennek ellenére még a megyei könyvtárakban sem egyértelmű a helyzet. Az a gyanúm, az elmúlt 10—15 év költségvetési és létszámadatainak elemzéséből kiderülne, hogy a legtöbb intézménynél dinamikusan fejlődött a helyi tevékenységre, mint a hálózati munkára fordítható anyagi és szellemi erő. Ezt a tendenciát csak olyan *központi* alapok ellensúlyozhatnák, amelyekből támogatni lehetne minden új kezdeményezést, ami a hálózati munka, illetve szolgáltatás színvonalát emelné.

Simon Zoltán

Azok a hetvenes évek

Vitaindító írásában *Szita Ferenc* már az első mondatokban elmondja, hogy a közvetlen és a távolabbi pályatársaktól milyen eltérő válaszokat kapott a felvetett kérdésre, arra, hogy *Gyógyítható-e a hálózati-módszertani munka?*

Én is azok táborába tartozom, akik azt kérdezik: miért, hát beteg? Ugyanis az orvostudomány már a múlt század végén kezdeményezett vitákkal a századfordulóra véglegesen eldöntötte, hogy egy-egy szerv betegségét a szervezet betegségének kell tekinteni. Azaz egy-egy szerv betegsége kihat a szervezet teljes egészére. Vagy fordítva: a szervezet egészében jelentkező bármilyen rendellenesség egy-egy szerv betegségét idézi elő. Ezért — hogy Szita Ferenc hasonlatánál maradjunk — a kérdést így tettem volna fel: *Gyógyítható-e a tanácsi könyvtárhálózat? Vagy: Gyógyíthatók-e a hálózati központok?*

S hogy e „betegségkomplexusból” végleg kiszakadhassunk, én inkább ezt kérdeszem: Képesek-e folyamatosan újítani a módszertannal foglalkozók? S erre a kérdésre egyértelmű igennel válaszolok.

Vegyük csak sorra a „diadalmas” időszakokat és „elmarasztalt” éveket.

Valahogy nem tudok egyetérteni azokkal, akikben minden emlék megszépül, mégpedig a „Csak a szépre emlékezem...” dallamára. Volt-e például valami „szépség” abban, amikor a Zala megyei N. községben K. Józsi bácsi pajtájában, közvetlenül a megyei könyvtárak megalakulása után, zöldfülű és tennivágyástól lángoló hálózati-módszer-